

Heikki Meriläinen.

Kansankirjailija ja Karjalan kansantiedon suuri kerääjä.

II.

Otamme nyt tarkasteltavaksemme, mitenkä Heikki Meriläinen edelläkerrotuissa elämänsä puitteissa suoritti suurtyönsä, taikojen ja kansanrunouden keruun. Itse hän työnsä alkuvaiheesta kertoo: — — »kesällä 1877 ja 1878 ollessani Muonionniskan Lapissa rupesin varsinaisen työni ohessa (M. oli siellä maanmittaustöissä maanmittari A. Lönnbohmin töissä) kokoamaan suomalaisia sanoja ja nimityksiä, mitkä olivat vallan toisella tavalla kuuluvia kuin meidän tavallisessa kielesämme, siten saadakseni tehdä suomen kielen tutkimukselle edes pienen palveluksen...» Näitä hän sai kokoon n. 700, mutta ne ovat hävinneet. Varsinaiselle tolalle johdatti Meriläisen muutamia vuosia myöhemmin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran lähettämä sadunkerääjä, ylioppilas *Jooseppi Mustakallio*. V. 1880 liikkuesa Sotkamossa, tämä näet tapasi Meriläisen, huomasi, että miestä voitiin käyttää taikojen keruuseen, ja niin antoi nuori ylioppilas pienistä matkarahoistaan 10 markkaa Meriläiselle ja kehotti työhön. Tästä kertoo Mustakallio kirjeessään Suom. Kirj. Seuralle huhtikuun 8:ltä 1880 Kestilästä: »Mitä taas taikatemppeihin tulee, niin on niitäkin karttunut hyvä joukko, vaikka

Heikki Meriläinen.
Täyttää jouluk. 21 p:nä 80 vuotta.

ne ovat olleet niin lujassa, ettei sitä voi aavistaakaan se, joka ei ole koittanut niitä urkkia. Olen huomannut, etten ole kykenevä niitä enemmältä kokoamaan, jonka vuoksi, niiden suureen arvoon katsoen, olen kääntynyt erään sotkamolaisen Heikki Meriläisen puoleen pyynnöllä, että hän rupeasi niitä kokoilemaan. Hän onkin jo minulle lähettänyt vähäisen kokoelman, muutamia kymmeniä, kenties 20 taikatemppeä ja olen niistä jo suorittanut

hyvän palkan kehoitukseksi.» Samassa pyytää Mustakallio, että, jos Seura sallisi Meriläisen edelleen koota, hänelle lähetettäisiin tieto asianomaiselle edelleen toimitettavaksi. Palkkaan nähden oli Meriläinen sanonut olevansa tyytyväinen vähäänkin eikä tahdo mitään, ennenkuin Seura on kokoelman saanut ja nähnyt ansaitseeko se palkintoa. »Jos minun», jatkaa Mustakallio, oikein arvaten miehen kyvyn, »joka tunnen hyvin miehen, lausuntori tulee kysymykseen, niin voin luullakseni varmaan sanoa, että Suom. Kirj. Seura saisi, suostumalla ehdotukseen, vielä kehoittaakin mainittua miestä ryhtymään aiottuun puuhaansa. Se olisi mielestäni hyvin otollista. Kirjoitustaito ei mainitulla miehellä ole loistava, vaan selvän siitä

Vih t o r i (kuin puolustellen itseään): Mutta mistäpä se tohrikaan sen niin varmasti voi tietää...

E l i n a: Minkä — minkä tietää?

V i h t o r i: No sen, Jumalan tahdon.

E l i n a (mutisten): Niin, mistäpä hänkään — Jumalan tahtoa.

V i h t o r i: Tyynny, Elina, tyynny! Älä anna hukkaantua sielusi rauhan, vaan turvaudu Jumalan armoon niinkuin minäkin.

E l i n a (purskahtaen hermostunesti nauramaan): Hah-haa, aivan niinkuin sinäkin. Minulla nyt ei olekaan enää muuta mahdollisuutta kuin turvautua oikein kynsin hampain uskoonne yhtä jyrkästi ja sokeasti kuin sinä ja te kaikki täällä, ja sitä uskoa voidaan nimittää vaikka korvenuskoksi.

V i h t o r i (ymmällämiehin): Mitäs sinä nyt puhelet?

E l i n a (viitaten vainajaan): Sehän oli niin sallittu että lapsemme piti kuolla.

V i h t o r i (säikähtäen): Jumalan tähden, Elina, mikä sinun on. (Astuen Elinan luo, tarttuen hänen käsiinsä ja puristaen niitä rauhoittavasti.)

E l i n a (katkeran tuskan vallassa): Nyt kai kelpaan sinulle paremmin, kun meillä nyt on yhteinen uskokin.

V i h t o r i: Rauhoitu, rauhoitu, Elina rakas.

E l i n a (kuin edellä): Sinä uskot ja minä uskon että tämä kaikki oli päätetty tuolla ylhäällä.

V i h t o r i (kuin torjuen): Elina, sinä et ymmärrä mitä puhut.

E l i n a: Eikös siis ole sopivaa ja kohtuullista, että yhdessä ylistämme Jumalaa siitä, että Hän otti meidän lapsemme hellään hoitoonsa.

V i h t o r i (joutuen hänkin tuskan valtaan): Elina, sinä herjaat sanoillasi Jumalaa... (Puristaa lujasti ja hellyttävästi Elinan käsiä.)

E l i n a (havahtuen vähitellen, raukeasti): Mitä? (Katsoen ympärilleen.) Missä minä olen?

V i h t o r i (tyynnyttävästi): Kotona, Elina, kotona.

E l i n a: Kotona, niin, Tuossa makaa Matti-poju, siinä olet sinä, Vihtori, ja — (katsahtaen sänkyyn, jossa pieni vainaja lepää.)

V i h t o r i (kiirehtien, rauhoittavasti): Rukoile, Elina — —.

E l i n a: — ja tuolla on lapsemme kylmennyt ruumis.

V i h t o r i (hiljaa): Rukoilkaamme yhdessä, Elina. Ylhäiseltä isältä voimia kestävään elämän kolhaisuuta.

E l i n a (paimen päänsä Raamattua vasten, itkusta vavahtelevalla äänellä): Herra antoi Herra otti, kiitetty olkoon Hänen nimensä. (Ulkona jymisee myrsky — korven hirviö.)

saa.» Stipendiaattinsa kehotusta noudattaen Seura 24 p:nä huhtik. päätti, että »Meriläiselle olisi se lupaus annettava, että Seura jollakin tapaa hänen vaivansapalkitsisi, kun hän oli kokoelmansa tänne tutkittavaksi lähettänyt.»

Meriläisen koti sijaitsi »runojen lievemäillä» erästä Lönnrotin lausetapaa käyttäksenne. Täältä oli runoja kerätty, sen Meriläinen hyvin tiesi. Niinpä muuan Sotkamon kuuluisimpia noitia, Era Valtanen, sattui syksyllä 1877 yöpymään Meriläisen taloon ja kertoi sanelleensa Lönnrotille 4—5 päivää runoja, mutta jättäneensä paraan osan kertomatta, Lönnrot oli saanut muka vain kylvetyslauluja ja muita vähäpätöisempiä. Noita antamatta jääneitä oli Meriläinen ukolta alkanut udella ja saanut ne häneltä houkutelukseksi ryyppyjen avulla. Näin ala ei ollut hänelle tuntematon. Lapissa vv. 1878 ja 1879 Muonionniskassa ja Enontekiössä, v. 1880 Sodankylässä Kemijärvellä ja Kuolajärvellä, v. 1881 Inarissa ja Utsjoella hänmajapaikoissa ja työmailla jatkoi outojen sanain keruun ohessa runon keräystäkin. Kotiseutunsa tietäjistä, joilta sai runoja, mainitsi Meriläinen allekirjoittaneelle v. 1895 Lassi Puukarin, Alasotkamon kylästä ja Pekka Komulaisen Huuskosta, Lassi Heikkisen Puolangalta ja Antti Valtasen, joka oli Lönnrotille antanut syntyrunoja, kaksi Kinnus-veljestä Hossassa Suomussalmella, joista toinen, Juho Kinnunen, oli laulanut Lönnrotille.

Suunnitelmanmukaisen kerästyön aloitti Meriläinen kesän tullen 1880 Suomen ja Venäjän välisen rajan aukautuissa. Rajaa aukaistiin Kuopion läänin rajasta aina Norjan rajaan asti ja työmiehistä oli toinen puoli venäjänkarjalaisia, joita aina eri kylistä tuli uusia sitä mukaa kuin rajankäynti edistyi. Näin oli Meriläisellä tilaisuus tavata monia satoja miehiä. 1880-n vuoden kesämatkan yleinen suunta oli Kirjall. Seuralle lähetetyn 25. XI. 1880 päivätyn kirjeen mukaan seuraava:

Helluntaina Meriläinen lähti kotoaan Pudasjärven ja Tornion kautta Kolariin, josta heinäkuun alussa palasi lähteäkseen Kuopion ja Oulun läänins ekä keisarikunnan kulmauksesta painumaan Lappia kohden. Matka kesti kuukausia. Paluu tapahtui Kuolajärven, Kuusamon, Suomussalmen ja Paltamon kautta kotiin. V. 1895 kertoi M. allekirjoittaneelle käyneensä tällöin seuraavissa karjalan-puoleisissa rajakylissä: Ristiniemessä, Teiriniemessä, Akonlahdessa, Munankilahdessa, Kontokissa, Kostamuksessa, Pirttilahdessa, Vuokkiniemessä, Venehjärvessä,

Latvajärvessä, Kivijärvessä, ja tulleen Suomussalmen ja Hyrynsalmen kautta kotiin. Kirjeessä syyskuun 30:ltä 1906 antaa hän matkasta seuraavan kuvauksen: »Tämän matkan tein omilla varoillani ja suuntasin matkani pitkin Suomen rajan vartta. Sen matkani aloitin Rokkolan kylästä, mikä on Venäjän Karjalassa niillä seuduilla, missä Kuopion ja Oulun läänien raja liittyy Venäjän rajaan. Rokkolasta tulin erään pienen kylän kautta, jonka nimeä en muista, Miinoan kylään. Siitä tulin Akonlahteen, mutta sillä välillä erään Kivijärven (Kütehen järven) ympärillä oli monta pientä kylää, missä kävin, vaan nimiä en enää kaikkia muista. Ristiniemi ja Munankilahti olivat muutamien nimet. Akonlahdesta tulin Niskajärven ja Vuokinsalmen kylien kautta Kivijärven kylään. Kivijärveltä tulin Latvajärven ja Lonkan kylien kautta Türovaaraan, mistä poikkesin Suomen puolelle, missä kuulin eräessä mökissä olevan kaksi suurta tietäjää. Ne olivat Kinnusia sukusin. Tämä oli Suomussalmen pitäjistä. Sitten kuleskelin Suomen puolta Kuusamon Multijärvelle, mistä taas menin Suvannon kylään Venäjän Karjalassa. Sitten parin pienen kylän kautta, joitten nimiä en muista, tulin Oulankaan, josta Vartiolammim ja erään toisen pienen kylän kautta tulin Kuusamon Paanajärven kylään ja siitä Suomussalmen ja

Erämaja.
S. Paulaharjun piirros.

Hyrynsalmen pitäjien kautta kuljeskelin kotiin. Tämän matkani tulokset lähetin Suom. Kirjal. Seuralle jo syksytalvena samana vuonna.» Näitä oli kaksi lähetystä kaikkiaan viisi vihkoa taikoja, yht. 57 täyteen kirjoitettua arkkia; ensimmäisessä oli Lapista saatuja taikoja ja mahdollisesti Era Valtasen runot, toisessa Lapista ja Kajaanin kulmalta kerättyjä.

Meriläisen keruutapaa kuvaa elävästi hänen Seuralle lähettämänsä, Sotkamossa 25 p. marrask. 1880 päivätty kirjeensä: — — »Vain siitä oli pahin vastus näitä saahessa, kuin aina oli aikaa vähä, kuin oli muihin toimiin kiire, ettei joutanna viipymään niissä paikoin, jossa niitä taikatemppeja oisi ollut, ja ne jotka niitä vielä viljelevät, niin ne eivät niitä aivan siltä rupeja puhumaan. Jos kysyy, että tiijättäkö te niitä asioita, se vastasi ei tietävänsä mitään; ja semmoiset, jotka niitä ei viljele, niin ne ei tiijäkkään mitään, vaikka ne kyllä sanosivat usejampi, jos vain tietäisivät. Niin senvuoksi aina kuin aika ja tilaisuus myönti, niin riennin semmoisen ukon kimpuun, joka niissä paikoin oli mainioimpia ja kaikki tie-

sivät, että se niitä vielä käyttää. Vain sen luokse kuin meni, niin piti päästä semmoiseen tuttavuuteen sen tietäjän kanssa, että hänen voi uskova kaikkiin paraimmaksi ystäväkseen koko maailmassa, johon ei muu sopinna senlaista veljeyttä rakentamaan kuin viina, yksin se näkyy vielä olevan miestä vaikka ystäviä tekemään...» Rajalta käsin kävi M. pyhän aikana Venäjän puoleisissa kylissä, kolmen, neljänkin penikulman päässä. Ei ihmettä jos hän valittaa ajan niukkuutta! Ajan vähyyden vuoksi hän rajoitti tehtävänsä eikä ruvennut runojakaan kirjoittamaan, kun tiesi niitä ennen kerätyksi. V. 1880 ilmestyneisiin Loitsurunoihin tutustuttuansa huomasi hän kuitenkin tarpeettomasti jättäneensä monta kaunista runoa kirjoittamatta. Paluumatkalla Lapiasta oli aikaa joitakin vähäisiä runojakin kirjoitella. Taikojen antajille hän kaikkiaan oli rahaa maksanut 60 markkaa. Taiat hän sanoo kirjoittaneensa sellaisina kuin ne kansalta sai ja panneensa ne paperille, vaikka niissä oli »muutamia hyvin hävettävijäkin» ja raakoja ja synkeitä, »joista laki kykenee syyttämään, niinkuin kirkon haltijan palvelemisesta ja ruumisten nostamisesta hauvasta ja rippileipäsä taikakaluna pitämisestä ja muista senlaisista — —». Lopussa kerääjä pyysi ohjeita »että minkä aineen jälkeen pitäisi pyrkiä ja minkälaiset on hyljättävät kaikki».

Valitettavasti viipyi Kirjallisuuden Seuran vastaus kovin kauan, mikä johtui silloisesta kokoelmain arvostelutavasta monimiehissä valiokunnassa. Vasta v. 1882 sai Meriläinen tiedon, että hän kokoelmastansa oli saapa 300 mkan suuruisen palkkion. Ja valitettavampaa oli vielä, että kerääjä ei saanut sitä kehottavaa ja rohkaisevaa sanaa, jota hän oli odottanut. Päinvastoin ilmoitus siitä, että muistoonpanot olivat sikäli vaillinaisia, että niistä puuttui kertojan ja paikan maininta, vaikutti lamauttavasti. Meriläisen keräys keskeytyi vuosiksi ja

tuli vasta kesällä 1887 uuteen vaiheeseen. Silloin näet, sattui neiti *Lydia Stenbäck* viettämään kesää Meriläisen kodissa ja tälle hän puhui halustansa päästä Venäjän Karjalaan kansanrunouden keruuseen.

Neiti Stenbäckin tervehdykset saatuaan Kirjallisuuden Seura, kaukaa asiata arvostellen, myönsi Meriläiselle 100 mkkaa taikojen keruuta varten — Pohjanmaalla. Meriläinen tunsi piston sydämessään nähdessään mieliaikeensa syrjäytetyksi ja päätti omalla uhallaan toteuttaa

aikeensa, matkusti Ouluun, lainasi siellä 200 mkkaa matkarahoiksi ja läksi loppuvuodeksi 1887 matkalle.

Matka muodostui erinomaisen tuottavaksi. Yhdeksän viikkoa kestäneen matkansa tuloksena lähetti M. 515 numeroa taikoja Kirjallisuuden Seuralle, josta toukokuun kokouksessa myönnettiin 200 mkan suuruisen palkkio entisen sadan markan lisäksi ja annettiin lupaus, että kerääjä saisi »sitten, kun on muutkin matkansa hedelmät lähettänyt, pitkälisestä työstänsä erityisen palkkion». Saman vuoden lopulla lähetti M. vielä lisää, niin että matkan koko saalis oli n. 550 numeroa taikoja ja loitsuja, 50 satua ja 100 arvoitusta eli yhteensä 141 kirjoitettua arkkia.

Meriläisen jälkien seuraaminen Venäjän Karjalan laajoilla saloilla, ei ole helppoa. Hän kulki talvisaikaan ja käytti kulkuvälineenään yksinomaan suksia hiihtäen toisinaan 6 penikulmaakin päivässä. Hänen kokoelmansa antavat hyvin vähän osviiitoja matkan suuntien määrittämiseen, sillä ne ovat perästäpäin puhtaaksikirjoitetut eivätkä seuraa matkoja. Tämän kirjoittaja johtui onneksi jo pari- kolmekymmentä vuotta sitten asianlaitaa itse kerääjältä tiedustelemaan, mutta valitettavasti oli hän jo silloin unohtanut paljon. Näitä tietoja ja myöhemmin kirjeellisesti saatuja tietoja vertaamalla on näistä matkoista muodostunut seuraava käsitys.

Ilmoittaessaan Suom. Kirjall. Seuralle 14. III. 1888

O. Räisänen: *Rauhan hetki.*

kotiutumisestansa, joka oli tapahtunut maaliskuun 4:nä, sanoo Meriläinen kierrelleensä »Oulunläänin koillisosassa ja Venäjän Karjalan pohjoisosassa aina Kierettiin asti.» Matkalla hän oli viipynyt päivää vaille yhdeksän viikkoa. Samasta kirjeestä näkyy, että hän on käynyt tapaamassa Latvajärven vanhaa kuulua laulajaa Miihkali Pertusta, sillä hän pyytää tälle apua hyvin liikuttavalla tavalla¹⁾.

V. 1895 kertoi M. allekirjoittaneelle matkastansa seuraavaa: Hän oli kulkenut Oulusta Kiimingille, Puolangalle, Suomussalmelle, Tiirovaaraan, Suvantoon, Pistojärveen, Tuhkalaan, Kananaisiin, Kokkosalmeen, Oulankaan, Ahvensalmeen, Hirvisalmeen, Suureenjärveen, Vaarakylään ja Uhtueen, Tsiksaan, Paanajärveen, Jyskyjärveen, Kiimasjärveen, Miinoaan, Kuhmoon, Lentiiraan ja sieltä kotiin.

Matkan alusta, joka siis on asetettava joulukuun loppuun tai tammikuun alkuun, on seuraavia täydentäviä tietoja: Oulusta palasi M. omalla hevosellaan Utajärven Laitilaan, missä erosi kyytimiehensä ja lähti Puolangalle ja Suomussalmelle. »Suomussalmen kirkolta tulin Ruhtinansalmen ja Juntusrannan kylien kautta Hossan taloon, mikä on viimeinen talo Suomen puolella. Siitä tulin Tiirovaaraan, Pistojärven, Hirvisalmen, Hämeen, Vuonnisen ja Venehjärven kylien kautta Tsenanniemeen. Siitä poikkesin Latvajärveen sokean Miihkali Pertusen luokse ja palasin Paahkoniemenvaaran kautta Vuokkiniemeen. Vuokkiniemestä lähdin Tuoppajärveä vasten, mutta en muista niitä kyliä muuta kuin että Pirttilahden kylä oli tullessa Suureenjärveen ja Vaarakylään, mistä Ohan, Röhön, Katoslammen, Tuhkalan ja Kananaisen kylien kautta tulin Kokkosalmeen.» (kirje 14. X. 1906).

¹⁾ »Hän on kurja ja köyhä, onpa sydäntä särkevän kurja, vanha ja voimaton sokea, kaikkien syöpäriesten ruoka, ei hän voi kerjätäkkään. Vaimo hänen on kerjuussa, pojalle on tullut vahinkoita, ei voi sekään hoitaa, jos olisi haluakin.»

Edellä oleva kuvaus tuntuu uskottavan todelliselta; kirjeessä on edempänä vielä seuraava mielenkiintoinen yksityiskohta rajan ylimestä tammikuun alkupuolella: — — — »oli tulipalopakkanen, kun lähdin Hossasta hiihtämään Tiirovaaraan kylää kohti, millä matkalla eräällä rämeisellä suolla sain haukan kynsistä koirasmetson, minkä hän oli saanut vasta hengettömäksi. Sen kannoin Tiirovaaraan, missä majataloni suomalainen

emäntä valmisti siitä iltatruunan. Se maistui paremmalle kun tavallinen metsokeitto, kun se oli suomalaisen emännän ystävällisen käden valmistama. Siellä rajan takana tuntee olevansa vieras, vaikkapa ihmiset ovatkin ylipäätään ystävälliset ja avomieliset kuin lapset.»

Aivan samansuuntainen on M:n suullinen tiedonanto Helsingissä 13/4 1907. Sen mukaan hän läksi Oulusta, tuli Utajärven kautta Puolangan kirkolle, siitä Kiannan luodeja pohjoispuolitse Hossan kylään Suomen puolelle, josta meni yli rajan Tiirovaaraan eli Koljolaan; läksi siitä Pistojärven kautta Hirvensalmeen, jossa Hilvanan talossa sai runsaan saaliin eräältä tietäjältä, viipyen siellä toista päivää. Sieltä meni Hämeen kylään (ei muistanut poikkesiko tällä retkellä vielä Vuonniseen), sieltä Vaarakylään, Oh-

K. Vuori: Saunakuva.

dan, Röhön, Tuhkalan, Kananaisen ja Kokkosalmen kyliin. Kulki samalla Kieretissä Vienan meren rannalla, millä matkalla ei saanut sanottavasti mitään, ennenkuin paluumatkalla Jeletjärvessä. Sanoi tällöin, että Kieretissä kävi vain kerran.

Mitä tietä M. on palannut, on vaikeasti ratkaistava kysymys. On uskottavaa, että hän tällä matkalla on käynyt Venäjän Kemissä Vienan meren rannalla. Hän on kertonut toisella matkallaan Paanajärveltä käsin käyneensä Kemissä ja palanneensa sieltä Uhtueen, jossa sai runsaan saaliin ja viipyneensä siellä toista viikkoa. V. 1889 ei hänellä Vienan mereltä palatessaan ollut päin paljon aikaa ja toiseksi on huomattava, että M. varmasti sanoo

jatkaneensa tällä kertaa matkaansa Uhtuesta etelään eikä pohjoiseen päin, kuten hänen viimeisellä matkalla olisi täytynyt tehdä ollaksensa Venäjän Karjalan pohjoisnurkalla jo 1 p. helmikuuta, kuten kertoo.

Että M. on Uhtuesta, aikaisemmin kierrettyään laajalti pohjoisia seutuja ja tämän jälkeen käytyään kaukana idässä, lähtenyt etelää kohden suorinta tietä kotiinsa Kostamuksen — Kontokin — Akonlahden — Kuhmon kautta, on hyvin uskottavaa. Se seikka, että hän kahdessa kirjeessä asian näin kertoo ja muistaa ajankin, ei tosin tarkoin, sillä hän sanoo silloin olleen maaliskuun loppupuolen, vaikka itse asiassa oli alku, vahvistaa tätä oletusta. 24. V. 1915 hän Kemissä-käynnistä kertoo: »On koko venäjänkarjala-matkat kuin uninäköä. — — Sen muistan vaan, että Paanajärven kylästä suuntasin matkani Usmanalle ja siitä pitäen kävin Venäjän Kemissä, mutta siellä ei ollut minulla mitään tehtävää, yritin joutua vaan kruununmiesten käsiin, kun ei ollut matkapassia, joten Kemissä vaan yhden yön oltuani palasin samaa tietä Usmanalle. Usmanalta käännyin länteen päin, jossa pohjastuin Tuoppajärvelle, jolla matkallani jouduin ikävään kylpyretkeen.»

Että M. saunajuttuun nähden on erehtynyt, ei ole ihmeteltävää, sillä se tapahtui hänen Vienan meren seutuvilta palatessaan seuraavalla kerralla.

Mitä passin olemattomuuteen tulee, ei M. sen suhteen ole voinut erehtyä, sillä toisessa kirjeessään hän kertoo: »Kemin kaupungissa oltuani yhden yön, olin joutua viranomaisten käsiin, kun ei ollut matkapassia. Siitä kuitenkin, maksamalla uratnikalle 10 markkaa, pelastuin ja lähdin rientämään Uhtuaa kohti. Tsiksan kylässä sain jo muistaakseni kolmeltakin eri kertojalta taikoja. Siitä tulin Uhtuaan. Se on suuri kylä, siitä sain runsaasti taikoja ja viivyin siinä toista viikkoa, mutta siinäkin olin joutua viranomaisten käsiin, vaan majataloni isännän kekselijäisyydellä pelastuin, ettei tarvinnut mitään maksaa. Uhtuasta tulin Jyveälahden, Enonsuun, Kostamuksen ja Kontokin kautta Akanlahteen Enonsuun ja Kostamuksen välillä oli yksi kylä, jonka nimeä en muista. Akonlahdelta tulin Kuhmon kautta kotiin Sotkamoon.» (kirje 14. X. 1906).

Passin sanoo M. hankkineensa seuraavaksi matkaksi, sillä hän jatkaa samaan menoon: »Kuten edellisestä

näkyy, olin joutua kaksi eri kertaa passittomuudesta kiinni, niin en enää toiste uskaltanut lähteä passitta, vaan seuraavalla kerralla ajoin omalla hevosella Ouluun saamaan kuvernöörin virastosta passin.» Selvää on, että M. ei tässä asiassa ole voinut erehtyä ja jo tämän perustuksella Kemissä-käynti on tapahtunut 1888:n vuoden talvella. Siihen että todistelussani en ole turvautunut M:n kokoelmiin on syynä se, että tämmöisissä asioissa ei niillä ole ratkaisevaa merkitystä. Kirjeessään 28. X. 1906 sanoo M. itse: »Se seikka, että kokoelmassani näkyy kertojain nimiä siellä ja täällä, ei selvitä minun matkojani vähintäkään. Sillä Venäjän Karjalassa tapasin usein miehiä toisista kylistä, joissa kävin vasta seuraavalla kerralla tainsmoin seuraavalla kerralla kirjoi ja miehiltä ja naisilta, joitten kotikyliissä olin jo ennen käynyt, jotapaitsi laukkukaupalla kulkevilla ven.-karjalaisilta kirjoittelin Suomen puolella joko kotonani tai kylissä, missä ikänä heitä tapasin, mutta kertomusten mukaan merkitsin kertojan kotikylän j.n.e.» Samassa kirjeessä hän mainitsee, ettei alkuperäisiä käsikirjoituksia enää ollut olemassa.

Tsinkki-Riiko,
vienankarjalainen tietomies.

Kolmannelle pitkälle Karjalan matkalleen lähti Meriläinen vuoden viimeisinä päivinä 1888. Silloin hän 28:nä jouluk. kotikartanollaan kaatoi, kuten itse sanoo, suksensa nietoksen hartioille ja läksi liukumaan Venäjän Karjalaa kohden, kuten metsämies pyydyksilleen. Tästä matkasta on onneksi olemassa Meriläisen itsensä kirjoittama hauska, vaikka valitettavasti vaillinaisen, matkakertomus. Moni kohta, kuten esim. kuvaus karjalaisesta karhunkaadosta ja -peijaisista, herättää mielenkiintoamme, mutta tila ei salli meidän niissä viipyä. Matkakertomuksen mukaan alkoi Meriläinen keruunsa Repolassa, kiersi sieltä Rukajärven ja Luvajärven kautta Suomen rajalla oleviin kyliin, suuntasi sieltä matkansa Venäjän Kemiä kohden, saapui 1 p. helmik. Vienan läänin pohjoisnurkille, ja katkaisi 18 p. helmik. Suomen rajan Paanajärven alapäitse, saapuen Kuusamon Mäntyniemeen. Loppumatkan suoritti kerääjä lainarahoilla, kun häneltä matkakassa saunassa ryöstettiin. Allekirjoittaneelle hän v. 1895 mainitsi kassansa olleen Kuusamon kirkolle saapuessaan kokonaista 45 penniä. Kuusamosta kävi matka Ouluun ja sieltä Helsinkiin.

Lopulla vuotta 1889 Meriläinen jätti keräilyjensä tuloksesta 700:n taian selitykset, alun toista sataa arkkia.

Tarkastakaamme Meriläisen tämänkertaista matkaa lähemmältä. V. 1895 Meriläiseltä saamieni suullisten tietojen mukaan olisi retken suunta ollut tämä: Kuhmo, Repola, Lieksanjärven ympäristöt, Repolan kirkonkylä, Omelia, — — Sorokka, Uhtua (Voijärvi), Tuoppajärven perä, Kokkosalmi, Kieretti (?), Kannanlahden perä, Kurtin kylä Kuolajärvellä, Kuusamo, Pääjärvi, Paanajärvi, Kuusamo. Matkan alkuvaihe on selvä. Repolasta käsin jatkaa kerääjä työtönsä Kiimasjärven vesistön reunakylissä saapuen Luvajärveen, jossa tammik. 17 p:nä kerää lauluja kylän lapsilta. Tämän jälkeen hän sanoo toista viikkoa hiihdelleensä »irttonaisella mielellä» rauhallisia rajakyläiä, kunnes käänsi suuntansa Venäjän Kemiä vasten ja urkeni Alakuittijärven pohjoispuolelle.

Repolasta tuli M. tammikuun 11:nä Rukajärven kylään, jossa silloin oli markkinat, joilla Venäjältä päin tulleet kauppiat ja karjalaiset ostajatkin, mikäli osasivat, jo puhuivat venäjää. M. yön oltuansa läksi länteen, Luvajärven päin. Kiimasjärvellä y. m. kylissä näkyy saalis olleen hyvä ja vasta tammik. 17:nä hän saapuu Luvajärveen, jossa muuana iltana kokoo kylän lapset, lähes puolisataa kappaletta, ympärilleen ja panee heidän laulujaan muistoon. Sitten hän sanoo, kuten mainitsimme, hiihdelleensä rauhallisia rajakyläiä *toista viikkoa*; varmaan hän tällöin kävi Miinoassa, jossa eräässä kirjeessään sanoo olleensa pari päivää ystävällisen Savina ukon luona. Mutta kuinka kaukana hän pohjoisessa liikkui, siitä ei ole tietoa.

Tämän jälkeen sanoo M. suunnanneensa matkansa »Venäjän Kemiä vasten», »urkenin Alakuittijärven pohjoispuolelle». Täällä hän tammikuun 26 p:nä tuli erääseen pieneen kylään, jossa meni »erään runolaulajan ja taikuri-aijan kotiin». Käyttäen hyväkseen iltamyöhällä lämmitettyä saunaa — hän oli sinäkin päivänä hiihtänyt 6 penikulmaa — joutui M. petollisen rosvouksen uhriksi; pimeässä saunaan tullut sivullinen varasti osan, n. 50—60 markkaa, kerääjän matkarahoista. Vahingon korvaukseksi antoi isäntä M:lle kaksi ruplaa. M. lähti nyt painumaan pohjoiseen päin, jossa helmik. 1:nä saapui muuttamaan kylään »pohjoisnurkalla Venäjän Karjalaa», missä otti osaa karhunkaatoon ja -peijaisiin.

Missä on tuo kovan onnen kylä ollut? Eräässä kirjeessä allekirjoittaneelle hän muistelee sen nimen alkaneen T:llä tai D:llä ja sen olleen Sorokkata vasten. Kartasta päättäen voisi Tunkue tulla kysymykseen, se on sillä maailmalla melkein samalla leveysasteella kuin Sorokka. Ja miksi ei se ole voinut ollakin Tunkue, sillä Kiimasjärven reittiä myöten sinne ei ollut kovin pitkä matka. Luvajärven, Kiimasjärven, Jyskyjärven kautta Paanajärveen suunnatusta matkasta M. kirjeessään 14. X. 1906 puhuukin, mutta muistiharhaa on varmaan se, että hän jättää tämän matkan Venäjän Kemiin. Huomattavaa

on, että hän matkakertomuksessaan sanoo kääntäneensä suuntansa *Venäjän Kemiä vasten*, ei siis itse Kemiin. Hänen olisi kumminkin pitänyt käydä Kemissä ennen 26:ttä p:ää, jonka hän vaivoiin olisi ennättänyt ehdä, kun viipyi, kuten sanoi, toista viikkoa rajaseudulla. Että hän saunakohtauksen *jälkeen* ei käynyt Kemissä, käy mielestäni matkakertomuksestakin selvästi ilmi. V. 1889 syksyllä suunnitellessaan Lapinmatkaansa sanoo M. lopuksi haluavansa Kuolajärven kautta mennä Ven. Karjalan pohjoisimmalle nurkalle ja sillä tiellä »kulkeutua» sinne, jossa saisi maksaa edellämäinitulle isännälle nuo kaksi ruplaa ja sieltä poikkeaisi kotiin. Aivan pohjoisesta ei siis ole etsittävä tuota kylää. Onneksi on loppumatkan suunta varmasti tiedossa. Kemissä-käynnin tähän soveltumista vastustaa, paitsi muuta, hänen rahavarojensa tuntuva vähentyminen. Eihän ole uskottavaa, että hän pienillä matkarahoillaan olisi uskaltanut kaupunkipaikoihin. Päinvastoin on luonnollista, että hän riensi pois paikoista, joissa oli uhkana päänmeno; voro näet oli saunasta poistuttuaan asettanut ovelle pönkän, josta M. hätäntyi — sillä sisälle jääneelle olisi voinut aiheutua suurempikin onnettomuus. Huomattava myös on, että hän v. 1895 ei maininnut *Kemiä*, vaan sanoi matkan suuntautuneen Sorokkaan ja sieltä Uhtuen kautta Tuoppajärven perälle, Kokkosalmeen. Maisteri Lauri Merikalliolle on M. maininnut matkoillaan käyneensä Kemissä ja Sorokassa¹⁾.

Oli miten olikaan, suurempia keskuksia M. nyt epäilemättä vältti ja varmaa on, että kerääjä kiirehti. Tuoppaja Pääjärven välisille seuduille; neljässä viidessä päivässä hän kyllä ehti »pohjoisnurkalle». Täällä hän hiihteli siksi, »kunnes matkarahan vähyys pakotti kääntymään pois, eikä ollutkaan suuret varat, vaan kaksi markkaa oli rahaa yli rajan tullessa» (1889:n v:n matk.) Kuusamon Paanajärveltä Meriläinen lainavaroilla matkusti suorimmittain Ouluun ja sieltä Helsinkiin, mistä Kuopion ja Nilsian kautta tuli kotiin vasta huhtikuun alussa.

Meriläisen keruumaat olivat tähän asti olleet Oulun lääniin rajoittuvat seudut Suomen ja Venäjän rajan kummallakin puolella. Kirjallisuuden Seuralle hän ilmoitti, että vanhaa kansantietoutta vielä oli niin runsaasti, ettei hän ollut ehtinyt ottelemaan kuin muutamalta mieheltä kustakin kylästä, aivan kuin tietä käypä hevonen nykäsee heinätukon sieltä, toisen täältä. Mutta siitä huolimatta oli hänestä päivän selvää, että viimeinen mahdollinen keruu-aika oli käsissä — useimmat tietäjät olivat vanhuksia, jotka toisensa jälkeen siirtyivät tuonpuoliseen ilmaan. Siksi Meriläinen ajatteli yhä työn jatkamista ja syksyllä 1889 hän esintoi uuden laajan matkasuunnitelma-ehdotuksen Kirj. Seuralle.

¹⁾ Ks. Merikallio, Heikki Meriläinen taikojen kerääjänä, 1910.

Hän kirjoitti 17:nä marraskuuta, että hänen mielensä tekisi kerran päästä Oulun läänin pohjoiskantille, hän haluaisi lähteä Ristijärven, Hyrynsalmen, Suomussalmen ja Puolangan kautta Kiimingille ja sieltä pohjoiseen päin Iihin ja Ylitorniolle ja sieltä Ruotsin puolelle suomalaisseutujen läpi aina Lapin rajoille ja sieltä, jos voimia riittäisi, poikki Suomen, Kuolajärven kautta Vienanläänin pohjoisimmalle nurkalle ja sieltä kotiin. Näille silloin tutkimattomille aloille saikin Meriläinen matkarahan ja tammikuun 6:nä 1890 hän nousi suksillensa ja palasi suoritettuaan laajan kierroksen Perä-Pohjolassa 27:nä helmikuuta Ouluun, josta maalisk. 3:nä jatkoi Säränsiemen, Venetheiton, Kestilän, Tavastkengän y.m. Oulujärven eteläpuolisten seutujen kautta Iisalmeen 14 p. maaliskuuta varsin kurjassa tilassa, sillä matkallaan Lapissa hän oli saanut ankaran influenssan, joka ainiaaksi turmeli hajuainin ja pilasi kuuloakin. Oulusta pohjoiseen tehdyn matkan pääsuunta oli seuraava: Kemi — Tornio — Ruotsin-Karunki — Hietaniemen Salmo — Gellivaara (helmik. 4) — Torniojärvi — Jukkasjärvi — Vittanki — Pajala — Kolari, josta kääntyi Sieppijärven, Orajärven, Pellon, Raanojärven ja Ylitornion kautta Tornion Pisto-koskelle (13 p. helmik.). Hiihti täältä Tervolaan ja Rovaniemelle Lintulaan asti, mistä palasi Tervolan, Kemin, Iin ja Pudasjärven kautta Alakiimingille (24 p. helmik.) sekä sieltä Ouluun.

Näin oli Meriläinen saanut suorittaneeksi viimeisen suuren keruumatkansa, jonka tulokset olivat runsaat ja arvokkaat. Yhteenlaskettuina sisältävät hänen kokoelmansa n. 3000 numeroa taikoja ja loitsuja, lähes 100 satua, muutamia satoja arvoituksia, joukon runoja ja uudempia lauluja. Mutta hänen kokoelmainsa arvo ei käy ilmi numeroista, niihin on syventyen tutustuttava, jos mieli saada niistä oikean käsityksen. Ne ovat aivan ainutlaatuisen lähde esi-isiemme vanhan taikauskon tuntemiseksi. Ei voi kyllin iloita siitä, että viime hetkessä moinen rautainen, innostunut kerääjä ilmestyi, joka jaksoi hiihtää Pohjolan erämaat pitkin ja poikin talven pakkasissa. Sitä miestä lämmitti sisäinen tuli. Ei ihmettä, jos hänen verensä, kun hän joskus joutui kovasydämisen ja ymmärtämättömän kohtelun alaiseksi, kuohahti. Matkakuvauksessa hän on kertonut erään tällaisen tapauksen Oulusta kotiin tullessaan. Oli maaliskuun 13 päivä, mitä ankarin pohjoistuisku; hiihtäjän matka kulki pohjoista kohden aukeita maita, lumipyry ja takkala keli tekivät kulun melkein mahdottomaksi. Vihdoin iltahämärissä turvautui väsynyt matkaja eräeseen mökkiin, mutta se oli niin kurja, ettei siihen haluttanut yöksi jäädä. Mökin isäntä lähti kyytiin hevosella; vesimäräksi hiestynyt mies istuutui liisterekeen, pahanpäiväinen raanu reki-vaatteena. Hevonen astui käyden umpitietä, värisyttävä vilu valtasi istujan. Kun tultiin taloon, se sattui olemaan pappila, meni matkustaja pyytämään yösjaa renkien

pirttiin, mutta yksin kotona oleva emännyyttä hoitava kotiopettajatar ei uskaltanut sitä antaa — ei edes vettä renkien puolella saanut lämmitetyksi. Ei muuta neuvoa kuin työntyä tielle tuiskun ja pimeän selkään. »Tosin ei ollut» jatkaa Meriläinen, »matkaa kuin kolmatta virstaa toiseen taloon, vaan oli sitä siinäkin. Vaikea on uskoa että noin armottomia ihmisiä löytyy, vaan kaikkeen sitä siellä näkyy yhtyvän. Kokenuthan se kaikki tietää, vaan vaivanen kaikki kokee.»

Edellä jo mainittiin, että Meriläinen Lapin-matkallaan sairastui niin, että sai iäkseen pysyviä vammoja, mutta viime talvena täällä Helsingissä käydessään hän sanoi ne vaivat mielellensä kärsivänsä, »uhrasin isänmaalle voimani, kaikkeni tein.»

Meriläisen työn onnistumisen salaisuus sriippui, paitsi hänen innostuksestaan, tarmostaan ja sitkeydestään, siitä, että hän oli kansanmies; eivät ylioppilaat ja maisterit osanneet asettua niin kansan kannalle kuin hän. Hän pääsi epäilevimpienkin vanhain tietäjän suosioon ja sai urkituksi nuo syvät synnyt, asiat ainoiset, joita he vaalivat kuin silmäteränsä. Meriläinen omaksui heidän maailmankäsityksensä siinä määrin, että hän v. 1895 minulle tosissaan väitti tietävänsä, mitä toinen ajatteli. Istuin hänen pienessä kamarissaan varsin tukalassa asemassa, sillä siihen nähden olin Tuomas.

Vanha runomaailma, minkä kerääjä Venäjän Karjalan saloilla tapasi, viehätti häntä, kuten esim. seuraava ote hänen matkakertomuksestaan osoittaa: — — »Vaan sittä kuin väki kokousi pirttiin yöteloilleen, niin siltä tuntui, että olin siirtynyt seitsemänsataa vuotta taaksepäin. Kaikki naiset ja kuusi- ja seitsenvuotiaat sammalkieliset lapset kertoivat veden- ja metsänhaltijoista, Väinämöisen, Ilmarisen, Lemminkäisen ja Kullervon ihmeellisistä retkistä juuri niin tuoreina, kuin olisivat aivan äsken tapahtuneet, ja nyt oli aivan kuulumattomiin haihtunut tuo äskeinen mielenkolkkaus tuossa avomielisessä, ystävällisessä seurassa. Vieläpä talon vapiseva äijäkin innostui, otti virsilippahan poikkipuolin polvilensa ja uunin päällä venyessään lauleli Väinämöisen virsiä. Sangen viehättävää oli tulien sammuttua vaipua unettaren utuhelmoille Väinämöisen kanteleen kaikuessa». Todistuksena siitä syvästä vaikutuksesta, minkä kalevalaisten runomaiden ihmiset runot ja taitat tekivät Meriläiseen, on hänen käsityksensä Kalevalasta ja Pohjolasta, jotka hän sijoittaa: edellisen kertovaisten runojen parille laulumaille Vuokkiniemen seutuville, jälkimäisen Perä-Pohjolaan, Tornion ja Muonion jokivarsille. Jo v. 1895 hän minulle esitti tämän »teoriansa» ja hän on sittemmin pitkin ikäänsä ollut samaa mieltä. Annan hänen itsensä kertoa:

» — — — Sain kulkea kauvempana Ven. Karjalassa aina Sorokkaa, Kemiä ja Kierettiä myöten ja osan Venäjän Lappiakin sekä Ruotsin Lapissa aina Tornio-

järvellä asti ja voin sanoa, että Väinämöisen Väinölä ja taikauskon koti on Vuokkiniemi, Suomussalmi ja Kuhmon pohjoinen osa. Niistä seuduista kuin siirrytään sekä Suomen että Venäjän puolelle mitä kauvemaksi, niin sitä myöten rupeaa häviämään se kaunis Ukko ylijumalaan luottava sopusointu, mikä tavataan Väinämöisen virsissä» (kirje 22. V. 1905). Toisessa kirjeessä: »Taikamaailmasta voin vielä sanoa, että varsinainen Väinölä on Vuokkiniemen kylä Venäjän Karjalassa ja sen ympäristö, käsittäen Suomen puolelta Kuhmon, Sotkamon, Paltamon, Ristijärven, Hyrynsalmen ja Suomussalmen pitäjät sekä Venäjän Karjalasta Repolata, Uhtuata ja Tuhkalan kyliä myöten kaikki Vuokkiniemen ympäristökylät. Näillä mailla Suomen kansan esi-isät ovat kylvää kyyhätelleet Luojan sormien lomitse, käen kautta kaikkivallan, toivoen taivaan Jumalalta siunausta kaikkiin toimiinsa, vaikkapa samalla tehtiin temppuja sekä luetiin loitsulukuja haltiain hyvittämiseksi. Muualla Ven.Karjalassa ja Ven.Lapissa sekä jo länttisessä osassa Kajaanin kihlakuntaa ovat kaikki taikatemput sydämmettömän raakoja, raaistettuja jäljennöksiä niistä taioista, mitä he Vuokkiniemen piiristä ovat lainanneet. Syntysanoista eivät tiedä sanottavasti mitään, vaikka ukko Väinämöinen niihin pani suurimman painon» (kirje 1. V. 1904). Mutta sen kansan kovasta ja runottomasta mielestä, jonka keskuudessa viimeisellä matkallaan oli liikkunut, päätteli Meriläinen Pohjolan sijainneen Perä-Pohjolassa.

* * *

Heikki Meriläisen elämäntyö ei ole rajoittunut kansantietouden keruuseen, hänellä on oma paikkansa kansankirjailijoittemme joukossa. Olisi asiaan kuuluvan antaa kuvaus tästäkin hänen toimestaan. Mutta jääköön se toisten tehtäväksi. Nämä rivit viekööt kerääjävanhuksele runontutkijan tervehdysten ja viestin, että uskon Suomenmaassa muistettavan ja kunnioitettavan Heikki Meriläisen nimeä niin kauan kuin täällä oman kansan vanhoille hengentuotteille arvoa annetaan.

A. R. Niemi.

Karjalaisaiheinen teos.

Näppärän rajakarjalaisaiheisen kertomuskirjan on kirjoittanut toimittaja Heikki Hyypönen, ottaen siihen aiheiksi eräitä hupaisia tyyppisiä kotiseudultaan Raja-Karjalasta. Jokaiselta sivulta havaitsee tarkan olojentuntijan, johon yhtyy miellyttävä kuvaustapa ja huomattava novellinrakennustaito. Kirja jolla on sen pääkertomuksen mukaan nimenä »Petrupäivän painajainen», on ilmestynyt K. J. Gummeruksen kustannuksella ja maksaa 15 mk.

— *Selkosten saroja* on nimenä karjalaispakolaisen kynäniekan Onttoni Miihkalin (M. Karvosen) esikoisvihkosella, johon hän on ottanut joukon pakolais- y.m. aiheisia runojaan. Hinta 7 mk.

Karjalan kirjoja.

RUNON HIRVEÄ HIIHTÄMÄSSÄ.

IIVO HÄRKÖSEN, Karjalan runomaiden tuntijan matkakertomus Suomenpuolisten ja Aunuksen runomaiden suurilta saloilta, syvistä korpiryteköistä ja eristetyistä kylistä.

Laajakokoinen, yhtenäisen kertomuksen tyyliin kirjoitettu teos on täynnään matkojen varrella pilkahtaneita luonnekuvia, monien käymättömien seutujen kuvausta ja runon arki- sekä juhlaelämän pulpahtelua noilla hyvää mieltä ja lapsen herkkää häilähtelyä täynnä olevilla mailla. Teos on runsaasti kuvitettu. — Hinta noin 25:—, sid. 35:—.

METSÄSISSIPÄÄLLIKÖN MUISTELMAT.

Karjalan metsäsissien ylipäällikön ILMARISEN kertomus rajantakaisen heimomme kansannoususta 1921—22. I osa, 244 sivua ja 64 liitekuvaa. — 35:—, sid. 45:—. »Vapaitten metsien vapaa henki, luja toveruus, rohkeus ja nuorekas uhkamieli tuovat mieleen keskiajan romanttisen Robin Hoodin. Eroa on vain siinä, että tässä on kaikki varmaa todellisuutta.» (Karjalainen.)

NIIN TÄYTYY OLLA . . .

PAAVO MONTOSSEN, Kannaksen olojen tarkan tuntijan romaani Karjalan Kannakselta venäläistyttämiskaudelta ja sodan jälkeiseltä ajalta. 20:—.

»Karjalan kannas on nyt saanut kuvailijansa ja laaja lukijakunta hyvän kirjjan. Paavo Montosen romaani on parhaita, mitä viime aikoina on kirjoitettu.» (Kotimaa.)

LUOSTARIN KASVATTI.

REINO RAUANHEIMON romaani Pohjois-Karjalaisten käännättämisestä kristinuskoon, Pyhän Iljan ja Olavinlinnan perustamisen päiviltä. — 25:—, sid. 35:—.

»Siinä on suurten järvien surunvoittoista selkäsiintoa, suurten korpimetsäin kolkkoa huminaa; — salojen siimeksessä käy yhtenä kuhinana jumalien ja paholaisten tanssi, ja ihmisielu — karjalaisen kansan sielu — pyörii piirin keskellä.» (Ilmari Kianto Karjalaisessa.)

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ.